

Kalju nainen ja naiseuden normi

– HIUKSETTOMUUSKESKUSTELU SUOMENKIELISESSÄ LEHDISTÖSSÄ 1990–2018

Johanna Latva

Hiukset ovat länsimaisessa kulttuurissa tärkeä osa naiseutta – naisen kruunu. Kalju nainen herättääkin keskustelua ja poikkeaa totutusta ulkonäkönormista. Artikkelisani tarkastelen, miten hiukseton nainen on nähty ja määritelty julkisessa keskustelussa Suomessa. Käsittelen sitä, miten naiseus määrittyy hiuksettomuuskeskustelun kautta, sekä sitä, millainen muutos hiuksettomuuskeskustelussa on tapahtunut tarkastelemani miltei kolmen vuosikymmenen aikana. Tutkimusaineistoni ovat Kansalliskirjaston ja Sanoma-arkiston digitoidut lehtikirjoitukset 1990-luvulta 2010-luvulle 13:sta eri sanomalehdestä. Aineistoani käsittelen naiseuden kautta. Lähiluvun analyysin avulla selvitän, miten naiseuden normi sanomalehtiteksteissä määrittynyt kaljuuden kautta ja onko naisten kasvanut julkinen kaljuus muuttanut naiseuden normia. Artikkelin tavoitteena on löytää kulttuurissamme vallitsevia käsityksiä naisten kaljuudesta.

AVAINSANAT: HIUKSETTOMUUS, NAISEUS, NORMIT

Karvattomuus on yksi naiseuteen liitettyistä ihanteista länsimaisessa kulttuurissa (Kukkonen ym. 2019, 26). Karvattomuuden ihanne ei kuitenkaan koske kaikkia naiskehon karvoja, vaan päälaella karvojen puute on ollut pitkään tabu (Rossi 2003, 37–38). Ihokarvat ja hiukset toimivatkin toistensa vastakohtina ulkonäkönormeissa (Synnott 1993, 104). Esimerkiksi naiseen, jolla on näkyvä kehonkarvoitus, on yhdistetty niin aggressiivisuuden, miehisyys kuin noituuden piirteitä (Toerien & Wilkinson 2003). Hiusten kohdalla asia on kuitenkin toisin: naiseen, jolla ei ole karvoja päässään, yhdistyvät mielikuvissa samat piirteet. Normien mukaisella naisella on karvaton vartalo mutta naiseutensa kruununa hiukset.

Kalju tai karvainen nainen on siis kauneuskäsityksemme mukaan normista poikkeava ja erottuu siksi joukosta sekä herättää keskustelua. Esimerkiksi tutkimusaineistossani esiintyvä laulaja Sine-

ad O'Connor tunnistetaan usein helpommin kaljustaan kuin lauluistaan. Vaikka hiukseton nainen herättää huomiota, on hiuksettomuus naisilla kuitenkin osa arkea. Se voi olla vapaaehtoinen hiustyyli, mutta hiuksettomuutta aiheuttavat myös erilaiset pysyvät tai väliaikaiset sairaudet, kuten pälvikalju. Lisäksi osa syöpäsairauksien hoitokeinoista voi aiheuttaa väliaikaisen karvattomuuden.

Tässä artikkelissa tarkastelen, miten hiuksettomuutta on käsitelty osana naiseutta julkisessa keskustelussa Suomessa 1990-luvun alusta vuoteen 2018 saakka. Tutkin, miten naiseutta on määritelty hiusten kautta ja miten kaljuuteen liittyvä normittaminen tuottaa naiseutta. Tarkastelenkin naisten hiuksettomuutta kulttuurisena ilmiönä, osana rakentuneita ja arjessa ylläpidettyjä naiseuden normeja. Hiukset eivät ole vain materiaallinen osa ruumista, vaan ne liittyvät oleellisesti käsitykseen

naisuudesta. Esimerkiksi kampauksilla ja hiustyy-
leillä, aivan kuten vaatetuksellakin, on kulttuurisia
sääntöjä, jotka vaikuttavat myös yksilön valintoihin
sekä siihen, miten häneen suhtaudutaan (Turunen
& Niiranen 2019, 12–13).

Miksi sitten hiusten puuttumisella on merkitystä
tarkasteltaessa kulttuurissa olevia ulkonäkönorme-
ja ja käsityksiä naisuudesta? Hiukset ovat näkyvin
osa ihmiskehon karvoitusta, ja ne ovat yksi helpoim-
min muokattavista kehonosista (Synnott 1993, 103).
Näiden ominaisuuksien ansiosta hiukset toimivat
pukeutumisen tavoin tai osana pukeutumista non-
verbaalisena viestinnän välineenä (Eicher 2020). Ne
ovat samalla sosiaalinen symboli, jonka avulla voi-
daan viestittää ryhmään kuulumista tai siitä erot-
tumista. Hiukset voivat myös kuvastaa kantajansa
statusta ja niillä on usein suuri merkitys ihmisen
identiteetille. Ne saattavat olla myös ulkopuolisen
vallankäytön väline. Esimerkiksi aviossa olevilta ja
siveellisiltä naisilta on odotettu hiusten peittämistä
tai kiinnipitämistä, ja yhteiskunnan normeja rikko-
neelta naiselta on voitu leikata hiukset rangaistuk-
sena. (Barak-Brandes & Kama 2018, 2, 4–5; Synnott
1993, 105–107.) Tavoitteenani on nimenomaan jäljit-
tää suomalaisessa kulttuurissa vallitsevia käsityksiä
naisten kaljuudesta.

NAISTEN HIUKSETTOMUUDEN TUTKIMUKSESTA

Tutkimukseni käsittelee naisten hiuksettomuut-
ta naisuuden näkökulmasta. Pohdin siis, miten
sukupuoleen liitetty ulkonäkönormi nousee esil-
le julkisessa keskustelussa, kun puhutaan naisten
kaljuudesta. Naisuus ja normit nimittäin liittyvät
olennaisesti osaksi naisten hiuksettomuudesta käy-
tävää keskustelua ja ovat merkittävä osa tutkimustani.
Normi itsessään on moniulotteinen käsite, sillä se
sisältää arvoihin, tapoihin ja moraaliin liittyviä mer-
kityksiä. (Rossi 2015, 18–20; Åberg 2020, 16–18.) Nor-
mit ovatkin tietynlaisia sääntöjä, jotka määrittelevät
minkä koemme sallituksi ja oikeaksi. Kuten Tuula
Gordon (2001, 16) on todennut, naiseuteen liitettyjä
normeja ja arvoja voidaan kyseenalaistaa sekä vah-
vistaa. Normeja muokkaavat muun muassa erilaiset
muotivirtaukset, joiden perusteella saatamme
esimerkiksi vaihtaa hiustyytlejämme.

Artikkelissani on etnologinen lähestymistapa.
Aineistolähtöisyyden ja empirian avulla tutkimuk-
seni linkittyy osaksi etnologian tutkimuskenttää.
Artikkelin kannalta olennaiset sukupuoleen liitty-
vät teemat (ks. esim. Olsson & Willman 2007) sekä
lehtimateriaalin käyttö tutkimusaineistona liittävät
tutkimukseni osaksi aikaisempaa etnologista tutki-
musperinnettä (Kajander 2020, 31–31). Tutkimukseni
avainkäsitteet, ulkonäkö, sukupuoli ja normit, kuu-
luvat kuitenkin myös osaksi monen muun tieteen-
alan tutkimusperinnettä.

Oman tutkimusaiheeni kannalta ongelmallis-
ta on ollut, että hiukset ovat usein muista karvoista
erillinen tutkimuskokonaisuutensa. Kuten edellä
esitin, hiukset nähdään ja niihin reagoidaan toisin
kuin kehon muuhun karvoitukseen. Hiukset erote-
taan muista karvoista myös tieteellisessä konteks-
tissa. Hiusten rajaamista pois karvoja käsitteleväs-
tä tutkimuksesta perustellaan esimerkiksi sillä, että
hiuksista on jo kirjoitettu paljon (Lesnik-Oberstein
2006). Hiukset tai niiden puuttuminen eivät ole
myöskään yhtä suosittu tutkimuskohde kuin muu
kehon karvoitus (Barak-Brandes & Kama 2018, 6–7).
Tällä hetkellä naisten hiuksettomuutta on tutkittu
lähinnä lääketieteellisenä ilmiönä, jolloin kulttuu-
riset merkitykset ja ajallinen konteksti ovat jääneet
vähäiselle tarkastelulle. Kotimaisessa tutkimuksessa
naisten hiuksettomuus on poikkeuksetta kirjoitettu
osaksi jotain suurempaa tutkimuskysymystä, kuten
naisten häpäisyä (ks. esim. Junila 2000).

Hiuksia, toisin kuin esimerkiksi peruukkeja, ei
myöskään yleensä käsitellä osana pukeutumista,
vaan hiuksista ja niiden muodista on omia kulttuu-
ri- ja muotihistoriallisia tutkimuksia (ks. esim. Cor-
son 2001; Sherrow 2006). Hiukset kuitenkin toimivat
mielestäni usein yhtä vahvana viestinnän keinona
kuin muu vaatetus. Myös uusien kampa- ja vaate-
tyylien vastaanotolla on yhteneväisiä piirteitä. Ku-
ten etnologi Arja Turunen (2011, 42–46, 48) esittää,
esimerkiksi naisten lyhythiuksisuuden muoti on
rinnasteinen naisten housumuodin saapumiselle
länsimaiseen kulttuuriin ja Suomeen. Hiuksissa on
nähtävillä samoja sukupuoleen liitettyjä merkityk-
siä kuin vaatetuksella, ja ne toimivat pukeutumisen
tavoin osana ruumiillisuuden esittämistä.

Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan halua
tarkastella naisten hiuksettomuutta vain yhden

tutkimusperinteen keinoin. Tavoitteenani on liittää hiukset ja hiuksettomuus vahvemmin mukaan niin karvattomuudesta käytävään keskusteluun kuin esimerkiksi pukeutumistutkimukseen, unohtamatta tutkimuksessani vahvana näkyvää terveyden ja hyvinvoinnin teemaa. Selkeänä viestinnän välineenä, ryhmäidentiteetin luoja ja tärkeänä osana ulkonäkönormejamme hiukset kuuluisivat osaksi näitä tutkimuksia. Artikkelini laajentaakin etnologian tutkimuskenttää ottamalla tarkastelun kohteeksi naisten hiuksettomuuden ajankohtaisen ja monialaisen ilmiön.

SANOMALEHTIAINEISTO TUTKIMUKSEN KOHTEENA

Sanomalehdet toimivat tutkimukseni lähdeaineistona. Lehdet reflektoivat omaa aikaansa, ja digitoitu sanomalehtiaineisto toimii oman ajankuvansa arkistona (Rantanen ym. 2019). Julkiset lehtikirjoitukset voivat tuoda esille sekä suoraan että välillisesti hiuksettomia naisia käsitteleviä asenteita ja käsityksiä. Sanomalehtiä tutkimusaineistonaan käyttänyt etnologi Konsta Kajander (2020, 35–36, 61) toteaa, että lehtiaineistoa tutkimalla voi saada kuvan kulttuurin kulloisistakin arvoista ja ajattelutavoista. Lehtikirjoitukset vaikuttavat myös mielikuviimme sukupuolista ja niiden esittämisestä (Hirdman 1998; Kurvinen 2019). Tämä pätee naiseutta koskeviin käsityksiin ja asenteisiin. Aineistossani ei esimerkiksi kerrotaan suoraan, mitä on ”oikeanlainen naisuus”. Kuitenkin liittämällä kirjoituksissa hiuksettomaan naiseen negatiivisia konnotaatioita muun muassa sairaudesta tai kuvailemalla kaljua poikamaiseksi lukijan annetaan ymmärtää, millaisia hiuksia naisilta odotetaan ulkonäkönormien täyttämiseksi. Sanomalehtien sisällön voidaan siis katsoa luovan tapoja ymmärtää ja määrittellä hiuksetonta naista.

Olen kerännyt tutkimusaineistoni kahdesta eri tietokannasta: Sanoma-arkiston sekä Kansalliskirjaston digitoidusta aineistosta. Seuloin vuosien 1900–2018 lehtikorpuksessa relevantteja kirjoituksia esimerkiksi hakutermeillä ”kalju nainen”, ”naisten hiuksettomuus” ja ”hiusmuoti”. Sanoma-arkistosta löytyvät *Helsingin Sanomat* ja *Ilta-Sanomat* vuodes-

ta 1990 alkaen, ja Kansalliskirjaston digitoidussa aineistossa on sanomalehtimateriaalia vuoteen 2018 saakka. Kansalliskirjaston digitaalinen hakupalvelu ei kuitenkaan kata kaikkia Suomessa tuona aikana julkaistuja suomenkielisiä lehtiä, koska niitä ei ole digitoitu (Arpiainen 2021). On myös huomioitava, että koska käytin digitaalista hakumenetelmää, aineistohakuni ei välttämättä löytänyt kaikkia aiheeseen liittyviä kirjoituksia.

Lopullisessa tutkimusaineistossani on 106 lehtikirjoitusta. Kirjoitukset ovat 13:sta eri lehdestä, jotka ovat *Alueviesti (AV)*, *Etelä-Suomen Sanomat (ESS)*, *Helsingin Sanomat (HS)*, *Iltalehti (IL)*, *Ilta-Sanomat (IS)*, *Keskisuomalainen (KS)*, *Kuopion Kaupunkilehti (KK)*, *Länsi-Savo (LS)*, *Maaseudun Tulevaisuus (MT)*, *Puumala (PM)*, *Ruokolahtelainen (RL)*, *Satakunnan Kansa (SK)* ja *Vantaan Sanomat (VS)*. Lehdet jakautuvat maksuttomiin kaupunkilehtiin, iltapäivälehtiin sekä tilattaviin paikallisiin ja maakunnallisiin sanomalehtiin. Kirjoitusten määrä eri lehdissä jakautuu selkeästi aineistossani. Eniten tekstejä on *Ilta-Sanomista*, ja joistain lehdistä on vain yksittäinen kirjoitus. Osaa lehtijutuista kierrätettiin useamman lehdessä, mutta olen ottanut ne mukaan aineistooni vain kerran ensimmäisenä haussa esiin tulleen julkaisuajan mukaan. Aineistooni kuuluvat kirjoitukset ovat erityyppisiä: mukana on esimerkiksi kolumneja, reportaaseja, mielipidekirjoituksia ja henkilöhaastatteluja. Juttutyypeillä on merkitystä tekstin sisältöä analysoitaessa, mutta on myös huomioitava, että tyylilajista huolimatta ne kaikki reflektoivat omaa aikaansa.

Teemoittelun analyysimenetelmällä hahmotin aineistosta erilaisia teemakokonaisuuksia, joissa naiseuden normia käsiteltiin esimerkiksi ulkonäön tai stereotyyppien kautta. Keräämästäni sanomalehtiaineistosta ilmenee, että naisten hiuksettomuutta käsiteltiin mainoksissa ja lääketieteellisessä kontekstissa jo 1900-luvun alusta alkaen. Naisten julkinen kaljuus ilmiönä ja personoitu kirjoittelu aiheesta alkoivat kuitenkin vasta 1960-luvulla.¹ Löysin yksittäisiä naisten kaljuutta käsitteleviä tekstejä jokaiselta hakurajaukseni vuosikymmeneltä. Kirjoitusten määrä kuitenkin kasvoi runsaaksi vasta 1990-luvulta alkaen. Olenkin rajannut tähän tutki-

¹ Olen lukenut ja analysoinut keräämäni sanomalehtiaineiston vuosilta 1900–2018 talven 2020–2021 aikana saadakseni aineistosta esiin laajemman historiallisen kontekstin. (Latva 2021; ks. myös Corson 2001, 636–637.)

mukseen sanomalehtikirjoitukset 1990-luvun alusta vuoteen 2018 saakka. Artikkelini tutkimuskysymysten tarkentuessa käsittelemään sitä, miten lehtiaineistossani hiuksettomuus näkyy osana naiseutta, rajasin käsittelyni ulkopuolelle vielä mainokset, televisio- ja radio-ohjelmasivut sekä näiden ohjelmien arvostelut, kulttuurikriitikit sekä pelkästään terveysteemaiset kirjoitukset, koska ne olivat tutkimuskysymysteni kannalta epärelevantteja.

Hiuksettomuutta käsiteltiin aineistoissa suurimaksi osaksi sairauden tai sen hoidon yhteydessä. Ääneen pääsivät haastatteluihin niin asiantuntijat kuin hiuksettomat naiset. Asiantuntijoina olivat esimerkiksi lääkärit ja peruukkikauppiat. Muutamissa teksteissä hiuksensa vapaaehtoisesti leikanneet naiset saivat myös äänen. Aineistossani on tekstejä, joissa naisten hiuksettomuus esiintyy vain lyhyesti eikä ole kirjoituksen varsinaisena aiheena. Toisissa teksteissä taas naisten kaljuus tai hiukset ovat koko kirjoituksen teemana. Aineistossa näkyy, kuinka naisten kaljuus nousee tiettyinä aikoina keskusteluun jonkun tapahtuman seurauksena. Esimerkiksi laulaja Britney Spearsin pään kaljuuksi ajaminen kiinnitti lehdistön huomion vuonna 2007. Samoin naisten kokemukset hiuksettomuudesta saivat usein näkyvyyttä Syöpäsäätiön lokakuisen *Roosa nauha*-kampanjan aikana. Kampanjalla kerätään varoja muun muassa rintasyövän tutkimukseen.

Teemoittelun ja sen jälkeen tekemäni aineiston tarkemman rajauksen jälkeen käytiin aineiston analyysimenetelmänä kontekstuaalista lähilukua. Tässä menetelmässä aineistoa tarkastellaan perinteisen lähiluvun tapaan intensiivisesti, jotta voidaan löytää ”rivien väliin” jääviä merkityksiä. Siinä kuitenkin otetaan huomioon myös ilmiöiden historiallinen konteksti. Kuten kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi (2017, 424–425) on todennut, on kontekstin huomioiminen tärkeää pitkään aikavälin aineistoilla, joissa merkityssuhteita ei voi tulkita sellaisenaan huomioimatta kirjoitushetken aikaa ja tuolloin vallinnutta kulttuurista ilmapiiriä. Tutkimuksessa on huomioitava, että analyysini kohteena on vain se, mitä on kirjoitettu, eikä sen vastaanotto. Aineistossani kirjoituksilla ei ole paljon jatkuvuutta; niissä viitataan vain harvoin edellisiin kirjoituksiin. Huomionarvoista on myös se, mitä jätetään sanomatta ja mitä yksittäisiä sanoja teksteissä käytetään.

Artikkelini ensimmäisessä luvussa käyn läpi millaisena naiseuden normi näyttäytyy, kun sitä tarkastelee hiuksettomuutta käsittelevän aineiston kautta. Tutkin sitä, millaisia ominaisuuksia hiuksiin ja naiseuteen yhdistetään ja miten hiusten puuttuminen vaikuttaa naisten käsityksiin itsestään ja naiseudestaan. Toisessa luvussa perehdyn naiseuden normissa tapahtuneeseen muutokseen sekä siihen, miten naiseuteen liitettyjä normeja on rikottu tai muutettu. Lisäksi käsittelen, miten mahdollinen muutos heijastuu naisten kokemuksiin.

NAISEUDEN NORMI: HIUKSET JA ATTRAKTIIVISUUS

Länsimaisessa kulttuurissa sukupuoli ja hiukset liittyvät vahvasti toisiinsa. Kuten hiusten merkitystä tutkinut sosiologi Anthony Synnott (1993, 104–105) on todennut, hiusnormit ovat jakautuneet yleensä naisten ja miesten hiuksia koskeviin ja tämä sukupuolittava jäsenitys on ollut pitkään kulttuurissamme vallitseva käsitys. Myös tutkimukseni aikarajauksen aikana vallitsevana ulkonäkönormina on ollut, että miehillä on lyhyet hiukset ja naisilla pidemmät. Nykypäivään tultaessa hiusmuoti ja siihen liitettävät sukupuolinnormit ovat kuitenkin laajentuneet eikä ero miesten ja naisten hiuksiin ole enää niin selkeää (Rossi 2003, 38). Aineistostani kuitenkin näkyy, että tietyt hiustyylit, kuten naisten kalju, herättävät edelleen polemiikkia. Naiseuden normiin on liitetty käsitys siitä, että naisella kuuluu olla hiukset. Tämän takia hiuksettomiin naisiin on liitetty naiseuden normin ulkopuolella olevia tai vastakkaisia määreitä. Hiuksettomuuden on koettu ilmentävän myös maskuliinisuutta, aggressiota ja vihaa. Hiukset siis määrittävät naiseuden normia. Tässä luvussa tuon esiin aineistossani esiintyvät yleisimmät naiseuden normit, jotka hiuksettomuuskeskustelu paljastaa.

Yksi aineistoni keskeisistä teemoista on, että hiusten puuttuminen kyseenalaistaa naiseuden ja tekee naisruumiista puutteellisen. Kuten sukupuolentutkija Hannele Harjunen (2010, 241) toteaa, kulttuurin esittämät ehdot naisruumiille ovat aina kytköksissä sen hetkisiin käsityksiin naiseudesta. Kalju nainen mielletään vääranlaiseksi koska hän ei mukaile vallalla olevaa normia, joka liittyy hiukset osaksi naisvartaloa ja naiseutta. Kirjoituksissa

naisten kokemus omasta ruumiillisuudestaan tulee esille muun muassa naiseuden kyseenalaistamisena sekä kokemuksena puutteellisesta ruumiista. Osalle naisista oma naisruumis tuntui sairauden aiheuttaman hiustenlähdön jälkeen vieraalta, eikä kaljuus kuulunut osaksi naisten käsitystä omasta vartalostaan. (HS 2002; HS 2009; IL 2018a; PM 2016.) Teksteissä naiset myös yhdistivät hiuksettomuuden enemmän miehisyteen kuuluvaksi. Eräs sairauden takia hiuksensa menettänyt nainen esimerkiksi kertoi, miten pitkät hiukset olivat määritelleet hänen naiseuttaan. Hiukseton pää sai hänet kokemaan itsensä kaljuksi pojaksi (ESS 2010). Kaljuus merkitsi siis teksteissä naisille naiseuden kadottamista tai sen merkittävää vähenemistä.

Syöpähoitoja käsitelleissä tutkimuksissa onkin todettu, että naiset pelkäävät hoitojen alkaessa usein hiustensa menettämistä ja hiuksettomuuden vaikutusta identiteettiinsä (ks. esim. Kathryn ym. 2013). Erään tutkimuksen aineiston perusteella on todettu, että jotkut jopa jättävät menemättä hoitoihin, jotta heidän hiuksensa säästyisivät (Münstedt ym. 1997, 142). Hiusten tärkeystä omaan naiseuskäsitykseen ja siihen, miten sukupuolittuneita hiusnormitkin ovat, kertoo myös se, että naisten ja miesten syöpähoitokokemuksia vertailevassa tutkimuksessa hiusten menettämisen oli todettu olevan erityisen vaikeaa naisille. Tutkimuksen mukaan syöpähoitotutkimuksessa miehet taas kokivat traumaattiseksi myös muun karvoituksensa menettämisen. (Trusson & Quincey 2021.) Tämä ilmenee myös aineistostani, jossa eräässä haastattelussa todettiin, että hiuksettomuuden kosmeettisesta luonteesta huolimatta sen kokeminen olisi miehelle varmasti helpompaa (ESS 2017).

Hiusten menetyksen kautta koettu kokonaisvaltainen ajatus naiseuden katoamisesta oli vain yksi tapa hahmottaa hiusten olemassaolon merkitystä naiseudelle. Toinen aineistossani varsin yleinen teema oli hiusten merkitys naisen ulkoiselle viehättävyydelle. Naisvartaloa arvioidaan usein esteettisyyden kautta, toisin kuin miehiä (Harjunen 2010, 241). Koska hiukset ovat kuuluneet osaksi naisen ulkomuotoa, hiuksettoman naisen viehätysvoima ja kauneus on koettu kyseenalaiseksi (Synnott 1993, 105). *Illtalehdessä* esimerkiksi kerrottiin, miten kumppani oli jättänyt hiuksensa menettäneen naisen, koska ”kalju nainen ei voi olla kaunis tai seksikäs” (IL 2018b). Hiuk-

seton nainen ei siis tämän miehen mielestä täyttänyt naiseuden olemukseen liitettyä ulkonäkövaatimusta eikä täten ollut kelvollinen puolisoiksi, vaikka nainen oli menettänyt hiuksensa sairauden takia, eikä ollut vapaaehtoisesti hiukseton.

Kaljun naisen viehättävyyttä kyseenalaistettiin muissakin aineistoni teksteissä. Kaljun esteettisyyttä pohdittiin suoraan eräässä otsikossa: ”Voiko kalju ja rinnaton nainen olla kaunis?” (HS 2002). Eräässä lehtiartikkelissa vuodelta 2001 kirjoitettiin, että varsinkin naisille hiusten menetys on vaikeaa, koska ”viehättävänä oleminen on – juurtunut naiseuden rooliin” (LS 2001). Jutussa haastateltu asiantuntija tosin totesi, että julkinen kaljuus varmasti tulee muokkaamaan asenteita. Hän ei kuitenkaan viitannut tällä naiseuteen vaan totesi, että ”kaljut miehet voivat nousta seksisymboliksi”. Se, että esimerkiksi annettiin vain muuttuvasta mieskuvasta, on mielenkiintoinen. Ehkä asiantuntijan oli hankala keksiä kaljusta naisesta asiantuntijien sopivaa positiivista mielikuvaa vielä 2000-luvun alussa?

Hiusten merkitys naisen ulkonäölle ja viehättävyydelle nousi myös haastatteluilissa, joissa pohdittiin ulkonäön merkitystä parisuhteelle ja itselle: ”Ulkonäöllä on toki merkitystä, mutta se ei ole ratkaisevaa – Tosin mun vaimoni ei ole koskaan ollut kalju tai ihan lyhythiuksinen. Siinä voisi olla haastetta!” (IS 2002a.) Toisessa haastattelussa nainen toteaa, että ”[s]jäisen olemuksen korostaminen ei tarkoita sitä, että heittäytyisin yhtäkkiä kaljuksi” (IS 2003). Kuten nämä esimerkit osoittavat, hiukset on koettu merkittäväksi asiaksi naisen ulkonäössä ja hiuksettomuus on nähty välinpitämättömytenä omaa ulkonäköä kohtaan. Ulkonäöstään huolehtiminen esimerkiksi hiuksia värjäämällä tai muuttamalla kampauksia on koettu juuri naisille ominaiseksi, ja sitä vaaditaan sekä itseltä että muilta naisilta (Kukkonen ym. 2019, 196; Synnott 1993, 106). Naisen hiuksettomuus on ymmärretty välinpitämättömyydeksi muita kohtaan, koska se rikkoo naiseuden normia. Aineistoni esimerkeistä huomaa lisäksi, että hiukset saattavat olla niin luonnollinen osa kehoa, ettei niiden merkitystä ulkonäölle tule ajateltua, ennen kuin niitä ei ole.

Kolmas aineistosta löytämäni tapa naiseuden normin määrittelyyn oli negaation kautta toimiminen. Naisten kaljuus yhdistyy aineistossani esi-

merkiksi aktivismiin ja kapinaan. Eräässä kolumnissa kirjoitettiin kaljuuden sopivan yhtä hyvin feministille kuin polttopulloiin mielistyneelle skinheadille (HS 1994). Vertausta on hankala pitää feminismin kannalta positiivisena, joten kaljuus leimataan kahden vääränlaista aktivismia osoittavan ryhmän tunnusmerkiksi. *Helsingin Sanomissa* nuorten naisten aggressiivisuutta käsittelevässä haastattelussa asiantuntija totesi, että tytöt ajavat päänsä kaljuksi kapinoidakseen vallitsevia normeja vastaan (HS 1998a). Eräässä bändihaastattelussa yhtyeen jäsenet kertoivat yleisöjen olleen välillä yllättyneitä, koska he eivät ole lavalla aggressiivisia, vaikka kolme heistä olikin kaljuja naisia. (IS 1993). Oletuksena siis oli, että kalju nainen käyttäytyisi aggressiivisesti. Vielä vuonna 2000 julkaistiin mielipidekirjoitus, jossa valitettiin nykyajan naisten olevan vain äitiyttä kammoksuvia feministejä, jotka ovat leikanneet hiuksensakin pois (ESS 2000). Esimerkkejä ei ole paljon, mutta näidenkin kirjoitusten avulla voidaan olettaa omaehtoisen kaljuuden tulleen näkyvämmäksi osaksi katukuvaa 1990-luvun aikana. Samalla kuitenkin hiuksettomuuteen suhtauduttiin negatiivisesti.

Tutkimani aineiston perusteella jotkut naiset toki ajoivat hiuksensa eräänlaisena kapinan symbolina. Vain yksi haastateltava kuitenkin kertoi ajaneensa puolet päästään kaljuksi, koska ei halunnut olla kaunis (IS 1999a). Toisissa teksteissä kapinoinnin kerrottiin kohdistuneen laajemmin yhteiskuntaa vastaan. Esimerkiksi potkut työstään saanut nainen koki tulleen väärinkohdeksi ja ajoi vihaisena päänsä kaljuksi (HS 2013). Teko toimi vastalauseena naisen saamalle kohtelulle. Toisessa esimerkissä nainen kertoi kapinoineensa oman vähemmistökuulttuurinsa perinteitä vastaan ja halunneensa kaljulla päällä samaistua mieluummin osaksi punkkulttuuria (HS 2012).

Kaljusta naisesta kirjoitettiin myös muulla negatiivisella tavalla. Esimerkiksi 1990-luvun puolivälissä lehdissä kirjoitettiin Monacon prinsessa Carolinen yllättävästä kaljuudesta. Kirjoituksissa pohdittiin syitä prinsessan kaljuuteen ja kuvailtiin hänen ”keskitysleirimäistä” ulkonäköään (IS 1997). *Länsi-Savossa* julkaistiin uutinen, joka leimasi Sinead

O’Connorin hiuksettomuuden häpeälliseksi. Eräs muotivaikuttaja äänesti hänet vuonna 1991 maailman huonoimmin puetuksi naiseksi olemattoman hiusmuotinsa takia. Perusteluna oli, että kalju on ollut häpeärangaistus naiselle, eikä sitä ole syytä tuoda osaksi naisten hiusmuotia. (LS 1991.)

Iida Kukkoson ja kollegoiden toimittamassa *Ulkonäköyhteiskunta. Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa* -teoksessa (2019) todetaan, että on olemassa yleisesti jaettu mielikuvia siitä, miltä jonkin ammatin tyypillinen edustaja näyttää (Kukkonen ym. 2019, 67). Sama yleistäminen toimii laajemminkin. Myös muita ryhmiä ja sukupuolia koskevat kulttuurisesti jaetut mielikuvat, joissa esimerkiksi feministi, lesbo tai nainen mieltäytyvät tietynnäköisiksi. Mielikuvat eivät kuitenkaan välttämättä peilaa todellisuutta, mutta niillä on merkitystä tarkasteltaessa ulkonäköön liittyviä määritteitä ja normeja. Toki mielikuvat samoin kuin muut kulttuuriset määritelmät ja normit muuttuvat. Koska ne ovat usein yhteisesti jaettu, voivat ne kuitenkin myös jäädä pitkäksi aikaa osaksi kulttuurista ymmärrystä. Esimerkiksi jo 1800-luvulla ajateltiin, että homoseksuaali nainen on maskuliininen ja lyhythiuksinen (Hapuli 1989, 53). Mielikuva maskuliinisesta lyhythiuksisesta lesbosta voimistui vielä 1900-luvun alussa (Turunen 2019, 283–284), ja aineistostani näkyy, että se on edelleen voimissaan. Sanomalehdissä kokemuksiaan jakaneet julkisesti kaljut naiset toivat esille, että heidän seksuaalista suuntautumistaan on kyseenalaistettu hiusten puuttumisen takia 2000-luvullakin (HS 2010a; IS 2002b).

Mielikuvat syntyvät usein esimerkkien ja mallien kautta. Juuri 1990-luvulla laulaja Sinead O’Connor kaljuine päineen nousi ikoniksi ja haastoi sukupuoleen sidottuja länsimaisia ulkonäkönormeja lyhyellä siilitukallaan. Populaarikulttuuri vahvistaa myös näitä mielikuviamme mutta samalla luo ja muokkaa niitä. Esimerkiksi 1990-luvulla julkaistuissa *Alien 3* - sekä *G.I. Jane* -elokuviissa² naiset eivät ole normien mukaisia naisia vaan aktiivisia, aggressiivisia ja kapinoivia lyhythiuksisia tai kaljuja naisia (Sherrow 2006, 43–44).

Kaiken kaikkiaan on syytä todeta, että hiukset koetaan hyvin tärkeäksi osaksi naiseutta. Vaikka

² Yhdysvaltalaisen elokuvien *Alien 3* (1992, ohj. David Fincher) ja *G.I. Jane* (1997, ohj. Ridley Scott) naispääosia tähdittivät päänsä siiliksi ajelleet Sigourney Weaver ja Demi Moore.

naisten hiusnormiin on tullut joustavuutta, lyhyet hiukset yhdistetään edelleen enemmän miehisyyteen kuin naiseuteen. Käsityksiä hiuksista voi tässä suhteessa verrata pukeutumiseen. Kuten Turunen ja Niiranen (2019, 13) toteavat, vaatetus on ollut yksi keskeisiä tapoja, jolla voidaan ilmaista niin sukupuoli kuin eri sukupuolten välisiä eroja. Aineistoni perusteella naisten hiukset koettiin naisellisen kauneuden ja attraktiivisuuden symboliksi. Nämä ominaisuudet ovat olleet jo pitkään merkittäviä naiseuteen liittyviä odotuksia, kuten myös esimerkiksi siisteys, tottelevaisuus ja nöyryys (Olsson 2007, 218). Kuten tämä luku osoittaa, naisten hiuksia ei ole ajateltu vain karvoina, vaan ne on koettu myös poliittisesti latautuneiksi mielenilmauksiksi (Synnott 1993, 121). Kaljuus nähtiin naisiin liitettyjen määreiden vastaiseksi, joten se koettiin kapinana muun muassa naiseuden normeja sekä yhteiskuntaa kohtaan. Kuten tässä luvussa olen tuonut ilmi, kaljuus määrittää merkittävästi naista ja hänen naiseuttaan.

JULKISEN KALJUUDEN TUOMA MUUTOS NAISEUDEN NORMIIN

Edellisessä luvussa käsittelin, millaisia naiseuden normeja hiuksettomuus toi aineistoistani esille. On kuitenkin huomioitava, että mitkään normit tai määrittelyt eivät ole kaikenkattavia tai staattisia. Tämä pätee myös naiseuden normiin ja sen määrittelyyn. Aineistoa kerätessäni huomasin, että naisten hiuksettomuudesta tuli näkyvämpää sanomalehdistössä 1990-luvulta alkaen. 2000-luvulla tapahtui muutos sanomalehdistön tavassa kertoa kaljuista naisista. Varsinkin iltapäivälehdissä julkaistiin enenevässä määrin naisten omia kokemuksia kaljuudesta. Lisäksi lehdistön tapa kirjoittaa naisten kaljuudesta muuttui, eivätkä sanavalinnat olleet enää yhtä asenteellisia kuin aikaisemmin. Se, muuttiko julkinen keskustelu suhtautumista hiuksettomaan naiseen, on kuitenkin ristiriitaista.

Naisten hiuksettomuuteen liittyviä tekstejä siis julkaistiin aikaisempaa enemmän, ja julkaisuista tuli samalla monipuolisempia ja kaljuus itsessään tuotiin näkyviin. Naisten kokemuksissa kuitenkin näkyivät edelleen vahvasti tuomitsevat asenteet mutta myös uudenlainen ajattelutapa. Julkisesti kaljua naista alettiin pitää rohkeana. Toisenkin näkyvä

muutos tapahtui lehdistön sanavalinnoissa. 1990-luvulla käytettyjä negatiivisia sanavalintoja, joita käsittelin edellisessä luvussa, vältettiin. Toisaalta ot-sikoissa näkyi edelleen asenteellista suhtautumista naisten kaljuuteen. Kolmas keino, jolla naiseuden ja hiusten normia murrettiin, oli kaljuuden liittäminen muotiin ja trendikkyyteen. Kaljuudesta esimerkiksi puhuttiin trenditietoisten kaupunkilaisten valintana. Tässä luvussa tarkastelen näitä kolmea keinoa, joiden kautta naisten hiuksettomuuden kasvava näkyminen julkisessa keskustelussa muutti naiseuteen liitettyä normia.

Aineistossani on iltapäivälehtien tekstejä 1990-luvun alusta alkaen. Kuitenkin ensimmäinen naisesta tehty henkilöhaastattelu, jossa puhutaan hiuksettomuudesta, oli vuodelta 1999 (*IS* 1999b). Tämän jälkeen naisten kokemuksista tehdyt reportaasit ja haastattelut vähitellen yleistyivät. 2010-luvulla niitä ilmestyi jo miltei parikymmentä. Niitä myös julkaistiin muissakin kuin iltapäivälehdissä. Näitä lehdissä julkaistuja tekstejä voisi kutsua hiuksettomuuden kohdanneiden selviytymistarinoiksi. Tekstit käsittelivät usein naisten omia kokemuksia syöpään sairastumisesta, mutta myös päivikaljuuteen sairastuneet saivat äänensä. Esimerkiksi entinen Miss Suomi kertoi sairastumisestaan ja päätöksestään olla peittelemättä hiuksettomuuttaan (*IL* 2018c). Haastatteluissa hän toi esille, että halusi omalla esimerkillään kannustaa muita olemaan avoimesti ”oma itsensä” eli julkisesti kalju ja sairas, mutta silti nainen. Yhteneväiseksi tämän aineiston osan tekee teksteistä välittyvä asenne. Niiden tarkoituksena oli tuoda esille, että hiusten menetys voi olla raskasta ja kamalaa, mutta siitä selviää. Kirjoituksissa esiintyi niin tavallisia naisia kuin julkisuuden henkilöitä.

Naisten kokemuksista kuitenkin ilmenee, että lisääntynyt kerronta naisten hiuksettomuudesta lehdissä ei pystynyt poistamaan siihen liitettyä stigmaa. Normien rikkominen tietoisesti tai tahattomasti aiheutti heille edelleen häpeää. Tunteen syntymisen syy ei välttämättä aina ollut tiedostettua, koska häpeään liittyvät asenteet voivat olla juurtuneita tapoihin ja arvoihin. Oikeushistorioitsija Satu Lidman (2011, 11, 18–19) nostaakin ulkonäköön liittyvät vääränlaiset kehonkuvakokemukset yhdeksi häpeän kategorioista. Aineistossani häpeän tunne ilmenee

tunteena puutteellisesta naiseudesta, joka syntyy siitä, että yksilö näkee itsensä muiden silmin. Teksteissä on esimerkiksi paljon mainintoja siitä, että naiset, jotka olivat menettäneet hiuksensa, halusivat olla julkisesti kaljuja. He eivät kuitenkaan uskaltaneet, koska kokivat kaljuina joutuvansa liiallisesti muiden katseiden kohteiksi. (*HS* 2010b; *IL* 2018b). Kulttuurintutkija Sara Ahmedin (2014, 104–106) mukaan häpeään liittyy impulssi piilottaa ja peittää itsensä, koska ”paljastuminen” on aiheuttanut häpeän tunteen. Häpeä liittyy aina muihin ihmisiin, vaikka se koetaisiinkin yksin: itseään tarkastelee toisten silmin.

Yksi selkeimmistä syistä peittää omaa hiuksettomuutta oli mahdollisuus olla leimautumatta sairaaksi. Naiset kokivat, että kaljuuden takia heidän oletettiin olevan sairaita. He kertoivat, että muut ihmiset kokivat oikeudekseen kysellä hiuksettomuuden syitä ja olettaa hiuksettoman olevan sairas (*HS* 1998b; *HS* 1998c; *HS* 2010b). Julkisesti sairaaksi leimautuminen voi aiheuttaa häpeää, koska terveys on yhteiskunnassamme vallitseva normi. Esimerkiksi syöpä voidaan nähdä edelleen stigmatisoituna sairautena (Kaltiala-Heino ym. 2001). Yhdessä haastattelussa syöpähoitojen takia hiuksensa menettänyt nainen paljastikin, ettei ollut kertonut julkisuudessa syytä hiuksettomuuteen (*IS* 2018a). Hän luultavasti koki, että oli helpompi olla ”vain kalju” kuin ”kalju syöpäpotilas”.

Naisten kokemus häpeästä ei kuitenkaan ollut perusteetonta. Naisten kertomuksissa muiden asenne kaljuja naisia kohtaan oli usein negatiivinen. Kaljuus johti naiseuteen liitetyn ulkonäkönormin kyseenalaistamiseen ja ennakko-oletuksiin. Lehdissä ääneen päässeet naiset kertoivat, että julkinen hiuksettomuus tekee naisesta objektin (*HS* 2009; *HS* 2010a; *LS* 2013). Julkisesti kalju nainen saa osakseen huutelua, arvostelua ja nimittelyä (*ESS* 2003; *IS* 2016). Omaehtoisesti päänsä kaljuksi 2000-luvulla ajanut nainen kertoi, että ”[y]leensä kaljua ihastellaan, mutta kyllä sitä haukutaankin. Kaikilla on kuitenkin jotain sanottavaa.” (*ESS* 2003.) Välttääkseen objektina olon osa naisista kertoikin valinneensa peruukin käytön julkisissa tilanteissa, koska he kokivat sen paremmaksi vaihtoehdoksi kuin julkisen kaljuuden (*HS* 2010b; *SK* 2018).

Toisaalta aineistossa näkyi, että naisten omien kokemusten julkaisu vaikutti asenteita moninai-

tavasti. Naisten haastatteluista paljastui myös, että kaikki kommentointi ei ollut vain negatiivista. Esimerkiksi omaehtoisesti hiuksensa ajellut kertoi, kuinka hän saa paljon positiivista palautetta ja kannustusta niin naisilta kuin miehiltä. Muut naiset kehuivat hänen ratkaisuaan rohkeaksi, mutta totesivat etteivät itse uskaltaisi tehdä samoin (*ESS* 2003). Samoin toinen päänsä kaljuksi ajellut nainen kertoi, että uusi kamppaus saa ihmiset kokemaan hänet ”asennemuijaksi” (*HS* 2010a). Laulaja-näyttelijä Sara Forsbergin ajeltua omaehtoisesti itsensä kaljuksi vuonna 2017 hänen toimintaansa kommentoitiin positiiviseen sävyyn. Hänen kerrottiin toimivan inspiraationa sekä hiuksettomuuden häpeän karkottajana. (*IL* 2017; *IS* 2018b; *KK* 2017.) Aineistoni osoittaakin, että 2000-luvulla julkisesti hiukseton nainen nähdään rohkeana ja määrätietoisena, koska hän uskaltaa ja haluaa vastustaa hiuksiin liitettyä sukupuoli- ja ulkonäkönormeja.

Hiuksista ei myöskään välttämättä tehty enää määrittävää normia naiseudelle. Tämä näkyy muuttaman esimerkin kautta. Eräs haastateltu kertoi, kuinka oli julkisella paikalla joutunut lapsen tuijotuksen kohteeksi. Muissa teksteissä tulee ilmi, että usein näissä tapauksissa vanhemmat ohittavat lasten utelut nopeasti ja häpeillen. Nyt tilanne oli kuitenkin toinen: ”Lapsi – kysyi isältään, oliko tuo nainen, viitaten kaljuuteeni. Isä vastasi, ettei kaikilla naisilla tarvitse olla pitkää tukkaa. Minusta se oli hieno vastaus.” (*VS* 2018.) Tästä sitaatista käy ilmi, miten naisten kaljuudesta saatettiin kertoa vahvistamatta vallitsevaa naiseuden normia ja kyseenalaistamalla se. Samoin toisessa haastattelussa nainen kertoi, että – vaikka oli ensin kyseenalaistanut muuttuneen ulkonäkönsä – hän oli oivaltanut että ”[n]ainen on nainen vaikka kaljuna ja rinnattomana” (*HS* 2002).

Toinen ajallinen muutos, joka aineistossa näkyi, oli muutos naisten kaljuuteen liitettyissä sanavalinnoissa. Jo pelkillä sanavalinnoilla voidaan viestiä, mikä on oikein tai väärin. Toisaalta sanojen merkitys riippuu kontekstista, jossa niitä käytetään. 1990-luvulla eräässä kolumnissa kirjoitettiin: ”Eihän mulipäässä sinällään tietysti mitään vikaa ole. Se on ihan yhtä hyvä feministillä kuin polttopulloihin mielistyneellä skinheadilla.” (*HS* 1994.) Esimerkissä naisten kaljuus leimataan vääränlaiseksi kahdella tavalla. Ensinnäkin kirjoituksessa käytetään

mulipää-sanaa. Sitä käytettiin aineistossani kaljuuteen liitettynä 1900-luvun alussa muutaman kerran, mutta koen, että 1990-luvun kontekstissa sitä käytettiin halventavassa merkityksessä. Toiseksi kaljuus sidotaan siteeratussa lausumassa tiettyihin ismeihin, joilla on oma painoarvonsa yhteiskunnassa. Kolumnin sävy feminismiä kohtaan on muutenkin varsin väritynyt. Toisaalta aineistossa näkyy, että sanojen aikaisempia negatiivisia konnotaatioita voidaan vähentää normalisoimalla ne. Syöpähoidon takia hiuksensa menettänyt nainen kutsui itseään ”skinimutsiksi”: ”Pian kameraan katsoi kalju skinimutsi, kuten Tuomela tuolloin punkkarimaista ulkonäköään kuvaa.” (HS 2002.) Esimerkissä nainen on tietoinen siitä, että kaljuus liitetään osaksi skinhead- ja punk-yhteisöjä, samalla kuitenkin näyttäen, että sanavalinta on humoristinen eikä enää niin vakavasti otettava kuin alle kymmenen vuotta sitten. Toisessa tekstissä puolestaan kerrottiin, että naisen kaljuutta oli kommentoitu kehumalla ”asennemuijaksi” (HS 2010a). Ehkä vielä kymmenen vuotta aikaisemmin joku olisi voinut käyttää sanan tilalla esimerkiksi kapinallista. Sittemmin käytetty ilmaus asennemuija mieltä kuitenkin omassa kontekstissaan positiiviseksi tarkoittaen rohkeaa ja uskaliaista naista. Nämä myöhemmät esimerkit ovat 2000-luvulta, joten voi päätellä, että aikaisemmat negatiiviset sanat omaksuttiin omaan käyttöön ja tehtiin näin niistä hyväksyttävämpiä. Sanavalikoima naisten kaljuutta kohtaan siis laajeni ja muuttui.

Kuitenkaan samaan aikaan lehtien kirjoitusten asenne ja sanavalinnat eivät olleet täysin ristiriidattomia. Vaikka aineistossani naisten kaljuudesta tehtiin usealla tavalla osa naiseuden normia, toisinaan lehtijuttujen otsikoissa naisten kaljuus oli edelleen epänaiseellista tai väärää. Esimerkiksi eräs haastateltava kertoi, ettei hän suuremmin surrut menetettyjä hiuksiaan, mutta juttu oli kuitenkin otsikoitu ”Hiustenlähtö voi viiltää haavan itsetuntoon” (SK 2018). Samassa jutussa oli haastateltu asiantuntijaa, jonka mukaan hiustenlähtö voi olla joillekin välillä rankkaa. Yleisellä tasolla ilmiöstä puhuneen asiantuntijan sanalla on siis suurempi painoarvo kuin hiustenlähdön itse kokeneella. Samanlaisia toimituksellisia ratkaisuja, jotka korostivat hiuksettomuuden ja naiseuden ristiriitoja, oli muitakin. Esimerkiksi *Länsi-Savon* ”neuvola-palstalle” oli lähetetty kysymys

kaljun naisen seksikkyydestä. Vaikka vastauksessa todettiin, että kalju nainen voi olla myös seksikäs, otsikossa asia kiellettiin: ”Kalju pää naisella sexy? Lehmätkin lentää.” (LS 2003.) *Keskisuomalaisessa* taasen kirjoitettiin: ”Kehon arvet tai puuttuvat hiukset eivät haitanneet rohkeiden naisten ja miesten lavasäteilyä.” (KS 2018.) Tämä ingressiteksti antaa ymmärtää, että hiusten puuttumisen ja arpien olemassaolon olisi olettanut haittaavan esiintymistä. Kuitenkin, koska mallit olivat rohkeita, he pystyivät menemään myös vaillinaisina muiden eteen lavalle. Näissä esimerkeissä näkyy, että pienetkin sanavalinnat voivat muokata tekstin pohjalta syntyvää mielikuvaa.

Kolmantena keinona normittaa naisten hiuksettomuutta ilmeni hiuksettomuuden liittäminen trendikkyyteen. Mitä suositumpaa ja näkyvämpää naisten kaljuus on, sitä useampi sitä ehkä uskaltaa ja haluaa kokeilla. Koska muodin seuraaminen voidaan nähdä yhtenä naiseuden piirteenä, tekee se hiustyylin muuten vääränlaisesta valinnasta myös hyväksyttävämmän. Esimerkiksi eräässä haastattelussa kerrottiin suoraan, ettei omaa hiuksettomuutta peitelty tai hävetty, koska haastateltava oli kuulunut muilta sen olevan nykyään muotia (IS 2018b). Omaehtoisesti päänsä kaljuksi ajellut nainen kertoi haastattelussa, että kaljuus ei ole hänelle tapa ilmaista mielipidettään tai ottaa kantaa vaan pelkästään tyylikysymys. Eräs haastateltava kertoi, että oli nuorena 1980-luvulla leikannut päänsä kaljuksi, koska seurasi punk-muotia. Hänestä se ei kuitenkaan ollut ”mitään kapinointia”, vaan hän halusi vain seurata vallalla ollutta muotia. (IS 2011.) Hän siis mieluummin liitti kaljuutensa osaksi naiseuteen sopivampana koettua muotia kuin määritteli itsensä punk-tyyliin yhdistetyksi kapinalliseksi. *Iltalehdessä* myös kirjoitettiin summattaessa vuoden 2017 trendejä, että ”kaukana ovat ajat, jolloin sänki oli yksinomaan symboli hermoromahdukselle Britney Spearsin tavoin” (IL 2017).

Naiseuteen liitetyt normit eivät ole siis staattisia rakenteita, vaan ne muuttuvat jatkuvasti, vaikkakin muutos saattaa olla hidasta. Kuten osaltaan ristiriitaiset esimerkkini todistavat, asenteiden ja normien muutos ei ole lineaarista, vaan normin muutos saattaa jonain hetkenä tapahtua nopeasti ja toisena ajankohtana taas taantua. Sukupuolittavia ul-

konäkönormeja rikkovat naiset nähtiin kapinallisina ja oman tiensä kulkijoina. Kuitenkin asenteissa näkyy aineistossani myös muutos. Sukupuolittavia normeja kyseenalaistavia naisia myös ihaillaan, ja heidät koetaan muodikkaiksi. Toisaalta heitä myös edelleen julkisesti tuijotetaan ja nimitellään. Usein uutuuksiin, kuten vaatteisiin tai kampauksiin, suhtaudutaankin ensin arvostellen, vähätellen ja pilkaten (Turunen & Niiranen 2019, 31). Rohkeuden ja julkisen kaljuuden yhdistämisessä toisiinsa 2000-luvun aikana näkyy se, että hiukset ovat edelleen olennainen osa naisen ulkonäkönormia. Aineistossani näkyy, että olemme edelleen tilanteessa, jossa kaljuus ei ole suotavaa naiselle. Naiset kokevat itse olevansa kampauksensa takia vain objekteja. Toisaalta naisten kaljuus on hyväksyttävämpää ja näkyvämpää kuin vielä vuosikymmeniä sitten.

LOPUKSI

Kuten analysoimani aineisto osoittaa, hiukset on liitetty vahvasti osaksi naisten ulkonäköä. Niiden puuttuminen puolestaan on nähty usein negatiivisessa valossa, ja näin on kyseenalaistettu kaljujen naisten naiseutta. Naisten hiuksettomuus on kytetty usein myös sairauteen tai radikalismiin. Muun muassa näistä syistä monet naiset ovat hävenneet ja peitelleet hiuksettomuuttaan.

Artikkelissani tutkimani ajanjakso 1990-luvulta vuoteen 2018 oli vedenjakaja naisten kaljuuteen suhtautumisessa. Naisten julkista kaljuutta käsittelevien sanomalehtitekstien määrä kasvoi 2000-luvulla, ja tapa, jolla naisten hiuksettomuudesta puhuttiin, alkoi muuttua. Naisten kaljuudesta tuli

julkisempaa niin muodin kuin naisten kertomien henkilökohtaisten hiuksettomuuskokemusten kautta, ja lehtijutuista tuli ihmisläheisimpiä ja henkilökohtaisempia. Tämä on johtanut siihen, että naisten kaljuuttaan kohtaan tuntema häpeä on vähentynyt.

Kuvatusta kehityksestä huolimatta naisten hiuksettomuus ei edelleenkään ole jokapäiväistä ja normalisoitua. Julkisessa keskustelussa siitä puhutaan nykyäänkin vahvasti ei-toivottuna asiana ja se liitetään esimerkiksi sairauksiin. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että viime vuosina käyty keskustelu enteilee laajempaa muutosta ja että tämän muutoksen taustalla etenkin julkisesti esiin tuodulla naisten kaljuudella on ollut suuri normeja rikkova merkitys.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat merkityksellisiä useammastakin näkökulmasta. Tutkimukseni tuo esiin julkisen keskustelun näkemyksiä naisten kaljuutta kohtaan ja osoittaa keskustelussa tapahtuneita muutoksia. Aiheesta ei ole tehty aiemmin laajempaa tutkimusta. Tutkimukseni avulla pystymme ymmärtämään paremmin hiuksettomien naisten kokemuksia ja tuntemuksia sekä myös laajemmin suomalaisen kulttuurin tapoja käsitellä naisten kaljuutta. Tämä on ensiarvoisen tärkeää, jotta pääsisimme tulevaisuudessa eroon naisten kaljuuteen liitettyistä stigmoista.

Johanna Latva on filosofian maisteri ja Turun yliopiston etnologian oppiaineen väitöskirjatutkija. Hän tutkii väitöskirjassaan naisten hiuksettomuuden kokemuksia ja näkymistä suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Suomen Kulttuurirahasto rahoittaa hänen tutkimustaan.

AINEISTO

- Etelä-Suomen Sanomat* (2000) Tosi naisia. 1.12.2000.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2003) Ei mikään kannanotto. 30.3.2003.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2010) Naisen kruunu. 9.1.2010.
- Etelä-Suomen Sanomat* (2017) Poliitikko – vaikka muuta sanoisi. 23.12.2017.
- Helsingin Sanomat* (1994) Muistiinpanoja. 6.2.1994.
- Helsingin Sanomat* (1998a) Naisten viha nousee pintaan. 18.10.1998.
- Helsingin Sanomat* (1998b) Blondina on haus Kempaa. Kaljuna on kivaa, mutta peruukki pelastaa sosiaalisissa tilanteissa. 26.5.1998.
- Helsingin Sanomat* (1998c) Näin varastan kesäkadulla katseesi. 28.5.1998.
- Helsingin Sanomat* (2002) Mitä naiseudesta jää kun rinta ja hiukset menevät? 9.9.2002.
- Helsingin Sanomat* (2009) Tukka ja järki eivät lähde yhtä aikaa. 31.8.2009.
- Helsingin Sanomat* (2010a) Kaljuni saa ihmiset sekaisin. 26.4.2010.
- Helsingin Sanomat* (2010b) Moni sairas nainen haluaa salata kaljunsaa. 28.4.2010.
- Helsingin Sanomat* (2012) Sebilan kaksi elämää. 22.5.2012.
- Helsingin Sanomat* (2013) Seksin suurlähettiläs. 24.1.2013.
- Iltalehti* (2017) Ilona listasi: 17 parasta. 30.12.2017.
- Iltalehti* (2018a) Ystävyyttä syöpäosastolla. 6.10.2018.
- Iltalehti* (2018b) Syrjintää ja eristämistä. 24.5.2018.
- Iltalehti* (2018c) Heidi Sohlberg on isän tyttö. 22.3.2018.
- Ilta-Sanomat* (1993) Taikatu lupaa uudenlaista musiikkia. 20.7.1993.
- Ilta-Sanomat* (1997) Veikö stressi Carolinen hiukset? 2.12.1997.
- Ilta-Sanomat* (1999a) ”Mietin usein ikääni” ”Olen aina elänyt hyvin itsestä elämää oman työni mukaan”. 3.7.1999.
- Ilta-Sanomat* (1999b) Lilli Suomalainen on tottunut peruukkeihin ja kaljuunsa. 20.2.1999.
- Ilta-Sanomat* (2002a) Hector: Hullupäisyys. 8.3.2002.
- Ilta-Sanomat* (2002b) Slaavilaisia länkisääriä. 25.9.2002.
- Ilta-Sanomat* (2003) Tahdon kunnon miehen! 19.6.2003.
- Ilta-Sanomat* (2011) Uran vaihtaminen pelotti. 16.7.2011.
- Ilta-Sanomat* (2016) En ole rohkea, olen kalju. 27.2.2016.
- Ilta-Sanomat* (2018b) Viimeiset hiukset jäivät tynnyrille. 28.4.2018.
- Ilta-Sanomat* (2018a) Terve 60-vuotias. 3.9.2018.
- Keskisuomalainen* (2018) Hoidoista muotinäytöksen malleiksi. 7.10.2018.
- Kuopion Kaupunkilehti* (2017) Kahvipöytäkeskustelua. 26.8.2017.
- Länsi-Savo* (1991) Maailman huonoimmin puetut naiset. 18.1.1991.
- Länsi-Savo* (2001) Päälaen paljastuminen pelottaa. 12.11.2001.
- Länsi-Savo* (2003) Kalju pää naisella sexy? Lehmätkin lentää. 17.5.2003.
- Länsi-Savo* (2013) Minä en ole kuoreni. 4.12.2013.
- Puumala* (2016) Syöpä ei ole enää kuolemantuomio. 13.10.2016.
- Satakunnan Kansa* (2018) Hiustenlähtö voi viiltää haa van itsetuntoon. 9.7. 2018.
- Vantaan Sanomat* (2018) Kirošana on osa Marjutin tarinaa. 19.12.2018.

KIRJALLISUUS

- Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Arpiainen, Hanna (2021) *Digi.Kansalliskirjasto.fi -palvelussa yli 20 miljoonaa sivua aineistoja – Aineistojen käyttö kasvaa tasaisesti*. [https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/uutiset/digikansalliskirjastofi-palvelussa-yli-20-miljoonaa-sivua-aineistoja-aineistojen-kaytto-o](https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/uutiset/digikansalliskirjastofi-palvelussa-yli-20-miljoonaa-sivua-aineistoja-aineistojen-kaytto-o(haettu%2020.5.2021)) (haettu 20.5.2021).
- Barak-Brandes, Sigal & Kama, Amit (2018) Introduction: Why Hair? Why Women? Teoksessa Barak-Brandes, Sigal & Kama, Amit (toim.) *Feminist Interrogations of Women's Head Hair: Crown of Glory and Shame*. New York: Routledge, 1–20.
- Corson, Richard (2001) *Fashions in Hair: The First Five Thousand Years*. London: Peter Owen.
- Eicher, Joanne B. (2020) Dress, the Senses, and Public, Private, and Secret Selves¹. *Fashion Theory* 25:6, 1–21. DOI: 10.1080/1362704X.2020.1829849 (haettu

- 6.12.2021).
- Gordon, Tuula (2001) Johdanto. Teoksessa Nikunen, Minna, Gordon, Tuula, Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim.) *Nainen / naisuus / naisellisuus*. Tampere: Tampere University Press, 8–18.
- Hapuli, Ritva (1989) *Naisia rakastavat naiset. Lesbolaisuuden ja siihen liittyneenä homoseksuaalisuuden määrittäminen Euroopassa vuosien 1880–1930 välisenä aikana*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Harjunen, Hannele (2010) Sukupuolittuneen ruumiin muodot ja merkitykset. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 241–242.
- Hirdman, Anja (1998) Male Norms and Female Forms: The Visual Representation of Men and Women in Press Images 1925, 1955 and 1987. *Nordicom Review* 19:1, 225–254.
- Junila, Marianne (2000) *Kotirintaman aseveljeyttä: suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. Väitöskirjatutkimus. Bibliotheca historica 61. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kajander, Konsta (2020) *Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870*. Väitöskirjatutkimus. JYU Dissertations, 316. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>
- Kaltiala-Heino, Riittakerthu, Poutanen, Outi & Välimäki, Maritta (2001) Sairauden häpeällinen leima. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 117:6, 563–570.
- Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) (2019) *Ulkonäköyhteiskunta: Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into.
- Kurvinen, Heidi (2019) Minusta tuntuu, ettei suomalaisille naisille sovi iskulauseiden sorvaaminen: Toimittajien tasa-arvokeskustelu 1980- ja 1990-luvulla. *Media & Viestintä* 42:3, 141–164. <https://doi.org/10.23983/mv.85779> (haettu 6.12.2021).
- Latva, Johanna (2021) Naisten kaljuus on ollut arkea jo pitkään. <https://blogit.utu.fi/elavaa/2021/03/19/naisten-kaljuus-on-ollut-arkea-jo-pitkaan/> (haettu 1.10.2021).
- Lesnik-Oberstein, Karin (2006) *The Last Taboo. Women and Body Hair*. Manchester: Manchester University Press.
- Lidman, Satu. (2011) *Häpeä. Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä*. Jyväskylä: Atena.
- Münstedt, Karsten, Manthey, N., Sachsse, S. ja Vahrson, H. (1997) Changes in Self-concept and Body Image During Alopecia Induced Cancer Chemotherapy. *Support Care Cancer* 5:2, 139–143.
- Olsson, Pia (2007) Vain lehtohuorat viheltävät. Siveys tyttöjen kasvatuksessa. Teoksessa Olsson, Pia & Willman, Terhi (toim.) *Sukupuolen kohtaaminen etnologiasa*. Ethnos-toimite 13. Helsinki: Ethnos ry, 216–228.
- Olsson, Pia & Willman, Terhi (2007) (toim.) *Sukupuolen kohtaaminen etnologiassa*. Ethnos-toimite 13. Helsinki: Ethnos ry.
- Rantanen, Heli, Salmi, Hannu, Vesanto, Aleksis & Ginter, Filip (2019) Tekstien pitkä elämä. Ajassa liikkuvat tekstit suomalaisessa sanomalehdistössä 1771–1920. *Ennen ja nyt. Historian tietosanomien* 19:2. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108926/63918> (haettu 6.12.2021).
- Rossi, Leena-Maija (2015) *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- (2003) *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolittoutantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salmi, Hannu (2017) Suomi, kulttuurihistoria ja kulttuurisuuden haaste. *Historiallinen Aikakauskirja* 115:4, 417–425.
- Sherrow, Victoria (2006) *Encyclopedia of Hair: A Cultural History*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Synnott, Anthony (1993) *The Body Social. Symbolism, Self and Society*. London: Taylor & Francis Group.
- Toerien, Merran & Wilkinson, Sue (2003) Gender and Body Hair: Constructing the Feminine Woman. *Women's Studies International Forum* 26:4, 333–344.
- Trusson, Diane & Quincey, Terry (2021) Breast Cancer and Hair Loss: Experiential Similarities and Differences in Men's and Women's Narratives. *Cancer Nursing* 44:1, 62–70.
- Turunen, Arja (2019) Säädytöntä ja miesmäistä. Naisten housut ja sukupuolikäsitysten muutos 1900-luvulla. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen Arja (toim.) *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 276–307.
- (2011) *Hame. Housut. Hamehousut! Vai mikä on tule-*

- vaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945.* Väitöskirjatutkimus. Kansatieteellinen arkisto 53. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Turunen, Arja & Niiranen, Anna (2019) Pukeutumisen muuttuvat merkitykset. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.) *Säädyllyistä ja säädttöntä*. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–49.
- Åberg, Erica (2020) *Keeping up Appropriate Appearances – Physical Appearance, Social Norms, and Gender in Finland*. Väitöskirjatutkimus. Annales Universitatis Turkuensis. Sarja B. Osa 525. Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8245-5> (haettu 6.12.2021).
- (2019) Karvainen pääoma. Teoksessa Kukkonen, Iida, Pajunen, Tero, Sarpila, Outi & Åberg, Erica (toim.) *Ulkonäköyhteiskunta: Ulkoinen olemus pääomana 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Into, 119–121.

BALD WOMAN AND THE NORM OF FEMININITY – THE DISCUSSION OF HAIRLESSNESS IN THE FINNISH NEWSPAPERS FROM THE 1990S TO 2018

Hair is a significant part of femininity in Western culture. It has been described, for instance, as a woman's crown. Thus, a bald woman provokes conversation. In my article, I examine how the Finnish public discussion perceives and defines a hairless woman. The article investigates how the Finnish newspapers describe the norm of femininity through baldness. It also explores how the increased public baldness of women has changed and challenged this norm. The article aims to find the prevailing perceptions of women's baldness in Finnish culture. My data consists of Finnish newspaper articles published from the 1990s to the 2010s. I have collected the newspaper data from the digital collections of the National Library of Finland and the Sanoma Archives.

KEYWORDS: FEMININITY, HAIRLESSNESS, NORMS